הַלְוֵינִי כּוֹר חִטִּין, וְקוֹצֵץ לוֹ דָּמִים לִפְנֵי הַשַּׁעַר שִׁבְשׁוּק, שֶׁלֹּא יְהֵיהּ חַייֵב לוֹ חִטִּים אֶלָּא דָּמִים, וּבֵין אִם יוֹקְרוּ הַחִטִּים אוֹ יוֹזְלוּ יִתֵּן לוֹ דָּמִים אֵלּוּ. וְאִם אַחַר כָּךְ הוֹזְלוּ הַחִטִּים, נוֹתֵן לוֹ הַלְוֶה כּוֹר חִטִּים וְלֹא אֶת דָּמָיו, וְאִם הוֹקְרוּ הַחִטִּים, נוֹתֵן אֶת דָּמֶיהָם כְּפִי שֶׁהָיוּ בִּשְׁעַת הַהַלְוָאָה.

מִקְּשָׁה הַגְּמָרָא: מִדְּוַע אִם הוֹזְלוּ הַחִטִּים רְשַׁאי לִתֵּת לוֹ חִטִּים, וַהֲלֹא קָצַץ לוֹ דָּמִים, וְהִתְחַייֵב לִתֵּת לוֹ דָּמִים אֵלּוּ בֵּין אִם יוֹזְלוּ הַחִטִּים וּבֵין אִם יוֹקְרוּ. מְתָרֶצֶת הַגְּמָרָא: אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, אַמְנָם אִם קָצַץ, נוֹתֵן לוֹ אֶת הַדָּמִים שֶׁקָּצַץ בֵּין אִם הוֹזְלוּ וּבֵין אִם הוֹקְרוּ, וְאֵין סוֹף דִּבְרֵי הַבְּרַייתָא הַמַּשְׁךְ לְתַחִילַת דִּבְרֵי הַבְּרַייתָא בְּאוֹפֶן שֶׁקָּצַץ, אֶלָּא הָכִי קָאָמַר, אִם לֹא קָצַץ לוֹ דָּמִים, אֶלָּא הִתְחַייֵב לִתֵּת לוֹ חִטִּים כְּפִי שֶׁהלְווֹהוּ, אֲזַי אִם הוֹזְלוּ הַחִטִּים נוֹטֵל הַמלְוֶה אֶת חִטָּיו, אֲבָל אִם הוֹקְרוּ לֹא יִתֵּן לוֹ חִטִּים כְּפִי שֶׁהלְווֹהוּ, מִפְּנֵי שִׁישׁ בְּזֶה אִיסּוּר רִיבִּית מִדִּבְרֵיהֶם, אֶלָּא נוֹתֵן אֶת דָּמֶיהָם כְּפִי שֶׁהיוּ בִּשְׁעַת הַהַלְוָאָה:

משנה

לֹא יֹאמַר אָדָם לַחֲבֵירוֹ הַלְוֵינִי כּוֹר חִטִּין, וַאֲנִי אֶתֵּן לְךָ כּוֹר חִטִּים אַחַר לַגּוֹרֶן – בְּשָׁעָה שֶׁתַּבְכִּיר הַתְּבוּאָה בְּשָׁדֶה וְיַעֲשׂוּ מִמֶּנָּה גּוֹרֶן, שֶׁמָּא בִּשְׁעַת הַפְּרָעוֹן יוֹקְרוּ הַחִטִּים וְנִמְצָא שֶׁמְּשַׁלֵּם לוֹ יוֹתֵר מִמַּה שֶׁהלְווֹהוּ. אֲבָל אִם יֵשׁ לוֹ לְלוֶה חִטִּים בִּרְשׁוּתוֹ אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִיטֹּל מִפְּנֵי שֶׁהַמַּפְתֵּחַ בְּיַד בְּנוֹ, אוֹ שֶׁאֵבַד לוֹ הַמַּפְתֵּחַ, אוֹמֵר לוֹ לְמַלְוֶה הַלְוֵינִי עַד שֶׁיָּבֹא בְּנִי אוֹ עַד שֶׁאֶמְצָא אֶת הַמַּפְתֵּחַ, שֶׁכֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְמַלְוֶה לֹא גָּזְרוּ חֲכָמִים אִיסּוּר הַלְוָאָה סָאתוֹ בְּסָאתוֹ. וְהַלָּל חוֹלֵק וְאוֹסֵר אֲפִילּוּ כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ חִטִּים בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ.

וְכֵן הָיָה הַלָּל אוֹמֵר חוֹמֶרָא נוֹסָפָת בְּהַלְוָאַת סָאתוֹ בְּסָאתוֹ, לֹא תַלְוֶה אִשָּׁה כְּכָר לְחֶם לַחֲבֶרְתָּהּ אַף עַל פִּי שֶׁהוּא דָּבָר מוּעָט, עַד שֶׁתַּעֲשֶׂיהָ דָּמִים – עַד שֶׁתְּשׁוּמֶת אֶת שְׁוִוי הַלֶּחֶם בְּדָמִים וְיִזְקְפוּ אֶת דְּמֵי הַלֶּחֶם בְּמִלְוָה, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לַחֲשׁוֹשׁ שֶׁמָּא עַד שֶׁעַת הַפְּרָעוֹן יוֹקְרוּ הַחִטִּין, וְאִם כֵּן נִמְצְאוּ בָּאוֹת לִידֵי רִבִּית, מִפְּנֵי שֶׁהַכֶּכֶר שֶׁמַּלְמֶת לָהּ שָׁוֶה יוֹתֵר מִן הַכֶּכֶר שֶׁלּוֹתָהּ:

גמרא

אָמַר רַב הוּנָא, מַה שֶּׁהתִּירָה הַמִּשְׁנָה לְלַוּוֹת חִטִּים כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ חִטִּים בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, אֵינוֹ אֶלָּא לְפִי כַּמּוּת הַחִטִּים שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וְהֵיינוּ שֶׁאִם יֵשׁ לוֹ מֵאָה חִטִּים בְּבֵיתוֹ, לְוֶה עָלָיו מֵאָה מֵחבֵירוֹ, וְאִם יֵשׁ לוֹ מָאתַיִם, לְוֶה מָאתַיִם, אֲבָל אָסוּר לוֹ לְלַוּוֹת יוֹתֵר מִמַּה שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּבֵיתוֹ. וְרַבִּי יִצְחָק חוֹלֵק וְאוֹמֵר, שֶׁאֲפִילּוּ אִם יֵשׁ לוֹ רַק סָאָה אַחַת, לְוֶה עָלֶיהָ כַּמָּה כּוֹרִין.

תָּנֵי רַבִּי חִייָא בְּבַרַייתָא, וּמִבְּרַייתָא זוֹ יֵשׁ לְסַיּוֹעַ לְרַבִּי יִצְחָק, וְכֵן אָמְרוּ בְּבַרַייתָא: אָסוּר לְלַוּוֹת יַיִן מֵחבֵירוֹ עַל מָנָת לְשַׁלֵּם לוֹ יַיִן לְאַחַר זְמַן, אִם טִיפַּת יַיִן אֵין לוֹ לְלוֶה בְּבֵיתוֹ, וְכֵן אָסוּר לְלַוּוֹת שֶׁמֶן עַל מָנָת לְשַׁלֵּם לוֹ שֶׁמֶן לְאַחַר זְמַן, אִם טִיפַּת שֶׁמֶן אֵין לוֹ לְלוֶה בְּבֵיתוֹ. וְיֵשׁ לְדַייֵק מִבְּרַייתָא זוֹ שֶׁנִּקְטָה 'טִיפַּת יַיִן' וְ'טִיפַּת שֶׁמֶן', שֶׁדַּווְקָא אִם אֵין לוֹ יַיִן וְשֶׁמֶן כְּלָל אָסוּר לוֹ לְלַוּוֹת, הָא אִם יֵשׁ לוֹ אֲפִילּוּ טִיפָּה אַחַת, לְוֶה עָלֶיהָ כַּמָּה טִיפִּין, וְלֹא רַק לְפִי מַה שֶׁיֵּשׁ לוֹ, וְכִדְבְרֵי רַבִּי יִצְחָק:

שְׁנִינוּ בְּמִשְׁנָה: וְהַלָּל אוֹסֵר: אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל, הֲלָכָה כְּדִבְרֵי הַלָּל שֶׁאָסוּר לְלַוּוֹת סָאָה בְּסָאָה אֲפִילּוּ אִם יֵשׁ לוֹ פֵּירוֹת בְּבֵיתוֹ וְאֵינוֹ לוֹוֶה מִמֶּנּוּ אֶלָּא עַד שֶׁיָּבוֹא בְּנוֹ אוֹ עַד שֶׁיִּמְצָא מַפְתֵּחַ.

מַסְקִינַן הַגְּמָרָא: וְלֵית הִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ – אֵין הֲלָכָה כְּדִבְרֵי שְׁמוּאֵל שֶׁפָּסַק כַּהלֵל, אֶלָּא הֲלָכָה כְּתַנָּא קַמָּא שֶׁמּוּתָּר לְלַוּוֹת סָאָה בְּסָאָה אִם יֵשׁ לוֹ פֵּירוֹת כָּאן בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ:

שְׁנִינוּ בְּמִשְׁנָה: וְכֵן הָיָה הַלָּל אוֹמֵר, לֹא תַלְוֶה אִשָּׁה [וְכוּ'] כִּכַּר לַחֲבֶרְתָּהּ עַד שֶׁתַּעֲשִׂיהָ דָּמִים:

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, זוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ שֶׁהַלָּל אוֹסֵר לֶאֱשָׁה לְהַלְווֹת כִּכַּר לַחֲבֶרְתָּהּ עַד שֶׁתַּעֲשֶׂנָּה דָּמִים, הֵם דִּבְרֵי הַלָּל בִּלְבַד, אֲבָל חֲכָמִים חוֹלְקִים עָלָיו וְאוֹמְרִים, שֶׁשְּׁכֵנִים לְיוֹם זֶה מְזַה כִּכָּרוֹת לְחֶם וּכְדוֹמֶה סָתָם – בְּלֹא לַעֲשׂוֹתָם דָּמִים, וּפוֹרְעִים כִּכָּרוֹת בְּסָתָם, אֲפִילּוּ אִם הִתְייַקְּרוּ הַחִטִּים וְנִמְצָא שֶׁהַכִּכָּרוֹת שָׁווֹת יוֹתֵר מִשְּׁעַת הַהַלְוָאָה, אֵינָם צְרִיכִים לְפָרוֹעַ בְּמָעוֹת, אֶלָּא פּוֹרְעִים בִּכָּרוֹת בְּסָתָם. וְהַטַּעַם שֶׁאֵינָם חוֹשְׁשִׁים מִשּׁוּם רִיבִּית, מִשּׁוּם שֶׁלֹּא הֶחְמִירוּ חֲכָמִים לְדַקְדֵּק בְּאִיסּוּר הַלְוָאוֹת סָאָה בְּסָאָה כָּל כָּךְ וְלֹא אָסְרוּ אֲפִילּוּ בְּדָבָר מוּעָט.

וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, בְּנֵי חֲבוּרָה הַהוֹלְכִים יַחַד בַּדֶּרֶךְ אוֹ יוֹשְׁבִים יַחַד בְּבַיִת אֶחָד, וְכֹל אֶחָד יֵשׁ לוֹ מְזוֹנוֹת מִשֶּׁל עַצְמוֹ, הַמַּקְפִּידִין זֶה עַל זֶה – שֶׁאֵינָם מוֹחֲלִים אֲפִילּוּ עַל דָּבָר מוּעָט, וְאֵינָם מְלוּיִים זֶה לְזֶה אֶלָּא בְּמִדָּה בְּמִשְׁקָל וּבְמָנִין, אִם הֵם מְלוּיִים זֶה לְזֶה בְּשַׁבָּתוֹת אוֹ בְּיָמִים טוֹבִים הֲרֵי הֵם עוֹבְרִין מִשּׁוּם אִיסּוּר מִדָּה, וּמִשּׁוּם אִיסּוּר מִשְׁקָל, וּמִשּׁוּם אִיסּוּר מָנִין, וּמִשּׁוּם הָאִיסּוּר שֶׁל לִוּוּי וּפוֹרְעִין בְּיוֹם טוֹב, וּכְדִבְרֵי הַלֵּל עוֹבְרִים אַף מִשּׁוּם אִיסּוּר רִבִּית.

וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל, תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מוּתָּרִים לְלַוּוֹת זֶה מִזֶּה בְּרִבִּית שֶׁל דָּבָר מוּעָט. מְפָרֶשֶׁת הַגְּמָרָא: מַאי טַעְמָא, מִשּׁוּם שֶׁתַּלְמִידֵי חֲכָמִים בּוֹדְאֵי מֵידַע יָדְעִי דִּרְבִּית אֲסוּרָה, וְאִם כֵּן בּוֹדְאֵי כְּשֶׁהֵם נוֹתְנִים בּוֹדְאֵי פּוֹרְעִין הַחוֹב אֵין כַּוָּונָתָם מִשּׁוּם רִיבִּית [שְׂכַר הַמַּתָּנַת הַמְּעוֹת], וּמַתָּנָה הִיא דְּיָהֲבוּ אַהֲדֵדֵי – אֶלָּא שֶׁהֵם נוֹתְנִים מַתָּנָה זֶה לָזֶה.

מְסַפֶּרֶת הַגְּמָרָא: אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לַחֲבֵירוֹ אֲבוּהּ בַּר אִיהִי, הַלְוֵינִי מֵאָה פְּלִפְלִין בְּמֵאָה וְעֶשְׂרִין פְּלִפְלִין – וְאָשִׁיב לְךָ לְאַחַר זְמַן מֵאָה וְעֶשְׂרִים פְּלִפְלִים, וְאָרֵיךְ – וְיִפֶּה הַדָּבָר לַעֲשׂוֹת כֵּן, שֶׁאֵין בָּזֶה מִשּׁוּם רִיבִּית אֶלָּא מַתָּנָה בְּעַלְמָא אֲנִי נוֹתֵן לָךְ.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, מוּתָּר לוֹ לְאָדָם לְהַלְווֹת בָּנָיו וּבְנֵי בֵּיתוֹ הַסְּמוּכִים עַל שׁוּלְחָנוֹ, דִּבְרֵי מַאכֶל בְּרִבִּית, כְּדֵי לְהַטְעִימָן טַעַם רִבִּית – שִׁירְגִּישׁוּ כַּמָּה מְצַטְעֵר מִי שֶׁנִּצְרָךְ לִתֵּת רִבִּית עַל הַלְוָאוֹתָיו, וִיבִינוּ כַּמָּה עוֹנְשׁוֹ גָּדוֹל, וִימַנְּעוּ מֵאִיסּוּר זֶה. דּוֹחֶה הַגְּמָרָא: וְלָאו מִילְּתָא הִיא – אֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן, מָשׁוּם דְּאָתֵי לְמִסְרָךְ – שֶׁיֵּשׁ לַחֲשׁוֹשׁ שֶׁמָּא יִגְרוֹם הַדָּבָר לְהֵיפֵךְ שִׁיבּוֹאוּ לְהִגָּרֵר אַחַר אִיסּוּר רִבִּית, שִׁיחַמּוֹד לִבָּם אֶת הָרֵיוַח שֶׁמֵּרוִיחַ הַמַּלְוֶה:

משנה

אוֹמֵר אָדָם לַחֲבֵירוֹ נַכֵּשׁ עִמִּי – עֲקוֹר עִמִּי אֶת הָעֲשָׂבִים הָרְעִים מִן הַשָּׂדֶה שֶׁלִּי הַיּוֹם, וַאֲנִי אֲנַכֵּשׁ עִמְּךָ בְּשָׂדֶה שֶׁלְּךָ לְמָחָר, וְכֵן אוֹמֵר לוֹ עֲדוֹר עִמִּי – חְפּוֹר עִמִּי בְּשָׂדֶה שֶׁלִּי הַיּוֹם, וַאֲנִי אֶעֱדוֹר עִמְּךָ בְּשָׂדֶה שֶׁלְּךָ לְמָחָר, וְאֵין בָּזֶה חֵשׁשׁ מִשּׁוּם רִיבִּית, שֶׁכֵּיוָן שֶׁשְּׁנֵי הָעֲבוֹדוֹת שָׁווֹת הֵם, אֵין לַחֲשׁוֹשׁ שֶׁמָּא תִּהְיֶה הָעֲבוֹדָה בְּשָׂדֶה חֲבֵירוֹ קָשֶׁה יוֹתֵר מִמַּה שֶׁחֲבֵירוֹ עוֹבֵד בְּשֶׁלּוֹ. וְאוּלָם לֹא יֹאמַר לוֹ נַכֵּשׁ עִמִּי הַיּוֹם בְּשָׂדֶה שֶׁלִּי, וַאֲנִי אֶעֱדוֹר עִמְּךָ מָחָר בְּשָׂדֶה שֶׁלְּךָ, אוֹ עֲדוֹר עִמִּי הַיּוֹם בְּשָׂדֶה שֶׁלִּי, וַאֲנִי אֲנַכֵּשׁ עִמְּךָ לְמָחָר בְּשָׂדֶה שֶׁלְּךָ, שֶׁכֵּיוָן שֶׁאֵין הַמְּלָאכוֹת שָׁווֹת, יֵשׁ לַחֲשׁוֹשׁ שֶׁפְּעָמִים עֲבוֹדָה אַחַת קָשָׁה מֵהַשְּׁנִיָּה, וְיֵשׁ כָּאן מִשּׁוּם רִיבִּית שֶׁבִּשְׂכַר שֶׁהוּא מַמְתִּין לוֹ עַל שְׂכַר פְּעוּלָתוֹ עַד לְמָחָר, הוּא מְקַבֵּל עָלָיו מְלָאכָה שֶׁהִיא קָשָׁה יוֹתֵר מִמַּה שֶׁחֲבֵירוֹ עוֹבֵד בְּשֶׁבִּילוֹ.

בשביל קידוש השם – לא די שיהודי יכריז שהוא מאמין בהוי' אחד, ומלבד זה, לא יהיה ניכר אצלו השייכות לתורה אחת; ההתקשרות עם הקדוש־ברוך־הוא היא על ידי התורה דווקא.

משיחת אור לי"ט כסלו, ה'תשכ"ז

מוסיפה המשנה: כָּל יְמֵי הַגָּרִיד – הקיץ [שהארץ יבשה], נחשבים כְּאֶחָד, וכן כָּל יְמֵי הָרְבִיעָה – החורף [שיורדים בו גשמים] נחשבים כְּאַחַת, ומותר לומר לו עדור עמי ביום פלוני שבקיץ ואני אעדור עמך ביום פלוני בקיץ וכדומה, ואין חוששין שמא היום השני יהיה ארוך יותר או קשה יותר לעדירה, ויש כאן ריבית, כיון שאין בני אדם מקפידים בכך. אבל לֹא יֹאמַר לוֹ חָרוֹשׁ עִמִּי בָּגָרִיד – בקיץ וַאֲנִי אֶחֱרשׁ עִמְּךָ בִּרְבִיעָה בחורף, מפני שימות החורף קשים יותר מן הקיץ לעבודה בשדות, ונמצא שהוא מתחייב לו יותר ממה שקיבל בשכר המתנתו.

רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אף על פי שמן התורה אין איסור ריבית אלא בשקצץ לו בשעת ההלואה שיוסיף לו מעות בשעת הפרעון, מכל מקום מדרבנן יֵשׁ איסור גם בְּרִבִּית מוּקְדֶמֶת, וְכן יֵשׁ איסור גם בְּרִבִּית מְאוּחֶרֶת. מפרשת המשנה: כֵּיצַד, נָתַן עֵינָיו לְלְווֹת הֵימֶנּוּ – אדם הרוצה ללוות מחבירו והוּא מְשַׁלֵּחַ לוֹ מתנה לפני ההלואה, וְאוֹמֵר לו אני נותן לך מתנה זו בִּשְׁבִיל שֶׁתַּלְוֵנִי, זוֹ הִיא רִבִּית מוּקְדֶמֶת ואסורה מדרבנן. לָוָה הֵימֶנּוּ וְכבר הֶחֱזִיר לוֹ אֶת מָעוֹתָיו, וְאחר כך הוּא מְשַׁלֵּחַ לוֹ – הלוה משלח מתנה למלוה, וְאוֹמֵר לו שמתנה זו היא בִּשְׁבִיל מָעוֹתֶיךָ שֶׁהָיוּ בְּטֵילוֹת אֶצְלִי, זוֹ הִיא רִבִּית מְאוּחֶרֶת ואסורה מדרבנן.

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, יֵשׁ איסור מדרבנן אפילו בְּרִבִּית דְּבָרִים שאינו נותן לו דבר השוה ממון אלא דיבור בלבד, כגון לֹא יֹאמַר לו – הלוה למלוה, דַּע כִּי בָּא אִישׁ פְּלוֹנִי מִמָּקוֹם פְּלוֹנִי בשהוא יודע שיש למלוה תועלת בידיעה זו, ולולא ההלואה לא היה אומר לו זאת.

וְאֵלּוּ האנשים עוֹבְרִין בְּלֹא תַעֲשֶׂה בכל הלואה בריבית, הַמַּלְוֶה, וְהַלּוֶה, וְהָעֵרֶב שערב עבור הלוה על החוב עם הריבית, וְהָעֵדִים, וְהַכָּתָב אוֹמְרִים, אַף הַסּוֹפֵר שכתב את שטר ההלואה עובר בלאו.

ואלו הם הלאוים שעוברים עליהם, עוֹבְרִים מִשּׁוּם ״אֶת כַּסְפְּךָ לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ״ (ויקרא כה לז), וּמִשּׁוּם ״אַל תָּקַח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית״ (שם כה לו), וּמִשּׁוּם ״לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנוֹשֶׁה״ (שמות כב כד), וּמִשּׁוּם ״וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשׁוֹל״ (שם), וּמִשּׁוּם ״וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ אֲנִי ה״ (ויקרא יט יד), ובגמרא יבואר על איזה לאו עובר כל אחד מהם:

גמרא

תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי אוֹמֵר, מְנַיִן לְנוֹשֶׁה בַּחֲבֵירוֹ מָנֶה – שחבירו חייב לו מנה, וְהַלּוה אֵינוֹ רָגִיל לְהַקְדִּים לוֹ שָׁלוֹם, שֶׁאָסוּר להתחיל עִתָּה לְהַקְדִּים לוֹ שָׁלוֹם מחמת שלוה ממנו, תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים כג כ) ״לֹא תַשִּׁיךְ לְאָחִיךָ נֶשֶׁךְ כֶּסֶף נֶשֶׁךְ אֹכֶל נֶשֶׁךְ כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יִשָּׁךְ״, ויש ללמוד מתיבת ״דבר״ שֶׁאֲפִילּוּ דִּיבּוּר של ריבית אָסוּר:

שנינו במשנה: וְאֵלּוּ עוֹבְרִין בלא תעשה:

אָמַר אַבָּיֵי, הַמַּלְוֶה עוֹבֵר בִּכְווֹנָן – בכל חמשת הלאוין המוזכרים במשנה. והַלּוֶה עוֹבֵר בנתינת הריבית בשלשה לאוין, מִשּׁוּם ״לֹא תַשִּׁיךְ לְאָחִיךָ נֶשֶׁךְ כֶּסֶף נֶשֶׁךְ אֹכֶל נֶשֶׁךְ כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יִשָּׁךְ״ (דברים כג כ), ומשום ״לְפָנֵי תַשִּׁיךְ וּלְאָחִיךָ לֹא תַשִּׁיךְ״ (שם כג כא), ומשום ״וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשׁוֹל״ (ויקרא יט יד), משום שהוא גורם למלוה לעבור על איסור ריבית. והָעֵרֶב וְהָעֵדִים אֵין עוֹבְרִין אֶלָּא מִשּׁוּם הלאו של ״לֹא תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ״ (שמות כב כד), שמסייעים בכתיבת השטר שהוא שימת הריבית.

תַּנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, מַלְוֵי בְּרִבִּית יוֹתֵר מִמָּה שֶׁמַּרְוִיחִים על ידי נטילת הריבית, מַפְסִידִים מפני עונש החטא, כמו שאמרו (לעיל עא.) שהמלוים בריבית נכסיהם מתמוטטים, וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁבכך שהם נוטלים ריבית, הם מְשִׂימִים את מֹשֶׁה רַבֵּינוּ חָכָם וְתוֹרָתוֹ אֱמֶת [בלשון סגי נהור], כלומר שמראים במעשיהם שמשה רבינו לא היה חכם ותורתו אינה אמת, וְכאילו אוֹמְרִין שאילּוּ הָיָה יוֹדֵעַ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ שֶׁיִּהְיֶה רִיוּוּח בַּדָּבָר, לֹא הָיָה כּוֹתְבוֹ את איסור ריבית בתורה.

כִּי אָתָא – כשבא רַב דִּימִי מארץ ישראל לבבל, אָמַר, מְנַיִן לְאדם הנוֹשֶׁה בַּחֲבֵירוֹ מָנֶה [בלא ריבית], וְיוֹדֵעַ שֶׁאֵין לוֹ ללוה מנין לשלם, שֶׁאָסוּר המלוה לַעֲבוֹר לְפָנָיו להזכיר לו את ההלואה, מפני שהוא מצערו בכך, תַּלְמוּד לוֹמַר (שמות כב כד) ״אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי אֶת הֶעָנִי עִמָּךְ לֹא תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה״, כלומר שלא תראה בעיניו כאילו אתה נושה בו, ועל ידי שעובר לפניו הוא נזכר בחובו ומתבייש, והרי הוא כנושה. רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ [–אמרו שניהם], אם עבר המלוה על כך ועבר לפני הלוה, אף על פי שהוא יודע שאין לו לשלם, הרי זה כְּאִילּוּ דָּנוֹ בְּשְׁנֵי דִּינִין – העניש את הלוה בשני עונשים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים סו יב) ״הִרְכַּבְתָּ אֱנוֹשׁ לְרֹאשֵׁנוּ בָּאנוּ בָאֵשׁ וּבַמָּיִם״, ויש לדרוש שכאשר אדם נושה בנו, הרי זה כאילו באנו באש ובמים, כלומר שנענשנו בין באש ובין במים.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מָעוֹת וּמַלְוֶה אוֹתָן לאחרים שֶׁלֹּא בְעֵדִים, עוֹבֵר מִשּׁוּם ״וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשׁוֹל״, מפני שהוא גורם שיעלה על לבו של הלוה לכפור בהלואה, ומכשילו באיסור גזל. וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, מלוה זה גּוֹרֵם קְלָלָה לְעַצְמוֹ, שכאשר הוא תובעו את החוב, והלוה כופר, מקללים אותו הבריות, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לא יט) ״תֵּאָלַמְנָה שִׂפְתֵי שֶׁקֶר הַדֹּבְרוֹת עַל צַדִּיק עָתָק״ [–דבר שאינו], והיינו שיש לקלל את מי שמוציא לעז על צדיק, שתאלמנה שפתיו, וכיון שהבריות סוברות שהוא מוציא את הלוה לעז חנם, יקללו אותו הבריות.

מספרת הגמרא: אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנָן לְרַב אַשִׁי, קָא מַקֵּנֵים רִבְינָא כָּל מַה דְּאָמְרוּ רַבָּנָן – רבינא מקפיד על קיום כל דבר שאמרו חכמים. רצה רב אשי לבדוק אם אכן כך הוא, שָׁלַח לֵיהּ לרבינא פַּהֲדֵי פַּנְיָא דְּמָעֲלֵי שַׁבְּתָא – בערב שבת לפנות ערב, לְיִשַׁדַּר לִי מַר עֲשָׂרָה זוּזֵי – שלח לי ביד השליח עשרה זוזים בהלואה, משום דְּאִתְרַמֵּי לִי קְטִינָא דְּאַרְעָא לְמִזְבַּן – שהזדמן לי לקנות קרקע קטנה, שָׁלַח לֵיהּ רבינא לרב אשי, נִיתֵי מַר סַהֲדֵי וְנִכְתֹּב כְּתָבָא – יביא הרב עדים ונכתוב שטר על ההלואה, כיון שאיני רוצה להלוות בלי עדים. שָׁלַח לֵיהּ רב אשי לרבינא, אֲפִילּוּ אָנָא נַמֵּי [בתמיה] – וכי אפילו עלי נאמרו דברי חכמים שאסור להלוות שלא בעדים, הרי אני ודאי איני חשוד שאכפור בהלואה. שָׁלַח לֵיהּ רבינא, אדרבה, כָּל שֶׁכֵּן מַר כיון דְּטָרִיד בְּגִירְסֵיהּ – שאתה טרוד בלימודך יש לחשוש שמְשַׁתְּלֵי – שמא תשכח את ההלואה, וכשאתבע אותה ממך תכפור בה, וְנמצא שאני גּוֹרֵם קְלָלָה לְעַצְמִי.

תָּנוּ רַבָּנָן, שָׁלֹשָׁה אנשים יש שהם צוֹעֲקִין בפני בית דין על מה שנעשה להם עול, וְאֵינָן נַעֲנִין, מפני שהם גרמו את הנזק לעצמם, וְאֵלּוּ הֵן, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מָעוֹת וּמַלְוֶה אוֹתָן שֶׁלֹּא בְעֵדִים, ולבסוף כופר הלוה בהלואתו, וְהַקּוֹנֶה אֲרוֹן לְעַצְמוֹ [ויבואר להלן בגמרא], וּמִי שֶׁאִשְׁתּוֹ מוֹשֶׁלֶת עָלָיו, ואינו יכול לגרשה מפני שהתחייב בכתובתה ממון הרבה. מפרשת הגמרא: קוֹנֶה אֲרוֹן לְעַצְמוֹ מַאי הִיא, מביאה הגמרא שלשה פירושים. אִיכָּא דְּאָמְרֵי – יש אומרים שהיינו אדם הַתּוֹלֶה נְכָסָיו בְּנָכְרִי – שאומר על הנכסים שלו שהם של נכרי פלוני כדי שלא ידעו בני אדם שהוא עשיר, ופעמים שהנכרי שומע ומעמיד עדים שהודה שהנכסים הם שלו, ותובע אותו בדיניהם, והוא צועק בפני בית דין ואינו נענה מפני שהוא גרם לעצמו. וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי – ויש אומרים שהכוונה לאדם הַכּוֹתֵב שטר שהוא נותן את כל נְכָסָיו לְבָנָיו בְּחַיָּיו, ובניו נוטלים את הנכסים, ופעמים שאין לו אחר כך ממה להתפרנס. וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי – ויש אומרים שהכוונה לאדם דְּיֵשׁ לֵיהּ בָּתָּא מָתָא וְלֹא אָזֵיל לְמָתָא אַחֲרִיתָא – שרע לו בעיר זו ואינו הולך לעיר אחרת, לנסות שמא ישתנה מזלו לטובה, כמו שאמרו (ר״ה טז:) ששינוי מקום מקרע גזר דינו של אדם:

הדרן עלך איזהו נשך

פרק ששי - השוכר את האומנין

הפרק שלפנינו עוסק בבעלי מלאכה, שכירי יום או קבלנים, שבאו לחזור בהם מהמלאכה שקבלו על עצמם, או שבעל הבית בא לחזור בו. וכמו כן בשוכר בהמה שבא לשנות ממה שהתנה תחילה. בסוף הפרק יובאו דיני ארבעה שומרים. שכיר יום היינו ששכרו הבעל הבית לכל מלאכה שיזדמן לו באותו היום, ומקבל

המשך בעמוד רמז

את שכרו לפי שעות העבודה. וקבלנות היינו ששכרו למלאכה מסוימת ומקבל את שכרו כשמסיים את מלאכתו ללא חילוק בכמה זמן היא נמשכה.

משנה

בעל הבית ופועלים שחזרו בהם קודם שהתחילו במלאכה: **הַשּׂוֹכֵר אֶת הָאוּמָּנִין** - בעלי מלאכה, **וְהִטְעָה וְהֶ אֶת וֶה** – וחזרו בהם או הפועלים או הבעל הבית, לפני שהתחילו את המלאכה. **אֵין לָהֶם וֶה עַל וֶה אֶלָּא תַּרְעוֹמוֹת**, ואינם יכולים לתבוע זה מזה ממון עבור כך.

פועלים שנשכרו לצורך דבר האבד וחזרו בהם: **שָׂכַר אֶת הַחַמָּר** – פועל שהולך עם חמורו להוביל משאות, **וְאֶת הַקַּדָּר** – בעל קרון, כדי **לְהָבִיא פֵּרְיָפֵרִין** – עצים משופים ונאים לעשות מהם חופה, **וַחֲלִילִים לְשִׁמְחַת חָתָן וְכַלָּה, אוֹ לְקוֹנָן עַל הַמֵּת**, וְכן אם שכר **פּוֹעֲלִין** כדי **לְהַעֲלוֹת פִּשְׁתָּנוֹ מִן הַמַּשָּׂרָה** – מים ששורים בהם את הפשתן כדי שיתרכך, ואם לא מוציאים את הפשתן בזמנו הוא מתקלקל, וְכן **כָּל דָּבָר** שֶׁאם לא יעשוהו מיד **יֹאבַד**, **וְחָזְרוּ בָּהֶן** הפועלים קודם שהתחילו את המלאכה. **מָקוֹם שֶׁאֵין שָׁם אָדָם** – שאינו מוצא פועלים לשכור במחיר ששכר את הראשונים, **שׂוֹכֵר עֲלֵיהֶן** – פועלים אחרים ביוקר, ומקצץ משכרם של הראשונים הסכום שהוסיף לשכר הפועלים האחרים, **אוֹ מַמְעָן** – מטעה אותם שיוסיף להם בשכרן.

פועלים שחזרו בהם לאחר שהתחילו במלאכה: **הַשּׂוֹכֵר אֶת הָאוּמָּנִין** לעשות מלאכה בקבלנות, **וְחָזְרוּ בָּהֶן** לאחר שעשו מקצת מהמלאכה **יָדָם עַל הַתַּחְתּוֹנָה**, שאם התייקר מחיר שכירות פועלים ואינו מוצא פועלים לגמור את המלאכה באותו שכר שהתנה עם הראשונים, מעבב משכר הראשונים את הסכום שיצטרך להוסיף בשביל לשכור פועלים לגמור המלאכה.